

V **eranderingen in de stad**

Voor veel mensen is het regionale verleden niet bepaald het meest bruisende onderwerp van de geschiedenis. Allerlei visioenen van 'oma vertelt', plaggenhutten, bruine bonen met spek, zorgen ervoor dat niet veel docenten zich met omgevingsgeschiedenis bezig houden. De regio is iets voor mensen in de VUT.

Dit was tot vorig jaar mijn mening over omgevingsgeschiedenis. Ik was dan ook niet overweldigend enthousiast toen ik tijdens mijn afstuderen in de richting van de regionale geschiedenis gestuurd werd. Mijn stagedocente was geïnteresseerd geraakt na de lezing van Pim Kooij op de VGN Didactiek-conferentie in januari 1996 en zij stelde voor een lessenserie te maken aan de hand van een regionale amateurfilm. Dat is materiaal waarmee in het onderwijs nog niet zoveel wordt gewerkt, maar dat bijzonder veel mogelijkheden zou kunnen bieden. Dit was voor mij het moment waarop er een hele nieuwe wereld open ging, de wereld van mijn eigen omgeving, de wereld van het 'Groningse'.

Het materiaal

Wanneer je gericht gaat zoeken naar boeken over de geschiedenis van je eigen regio, dan blijkt dat het niet stopt met vijf of tien stuks. Planken vol zijn er geschreven en hoe klein het dorp ook lijkt, des te groter is soms haar verleden. En vraag je hulp in de

omgeving, dan blijkt dat de buurvrouw, of haar oude tante, op zolder nog een schat aan informatie heeft liggen. Echter, in mijn geval zou het centrale punt van de les een regionale amateurfilm zijn. Hoe moest ik daaraan komen? Ik vroeg het Gronings Audio Visueel Archief om hulp. Daar zaten immers dé kenners. Een telefoontje was genoeg om mijn ideeën uit te leggen: 'Een amateurfilmpje over de stad Groningen en het liefst over de binnenstad'.

De keuze was 'beperkt', over de binnenstad had men 'slechts' twee filmpjes. Ik mocht zelf kiezen. Er waren ook nog wel films over de Vuilnisophaaldienst, het openbaar vervoer, de oorlog in de binnenstad ... etcetera. Na een half uur stond ik op de stoep met een film en een hoofd vol nieuwe ideeën.

Om eerlijk te zijn moet ik zeggen dat ik persoonlijk niet zo veel op had met archieven. Geef mij maar een boek, daar wordt de informatie je duidelijk, helder en gestructureerd aangeboden. De literatuur met elkaar vergelijken, de belangrijkste zaken eruit halen ... en het grove, ruige onderzoekswerk is al voor je gedaan. Echter, het archief bleek een docentenparadijs vol bron-

materiaal te zijn, met foto's, kaarten en krantenartikelen. En daarnaast bleken de archivariissen bijzonder behulpzaam bij het zoeken naar een weg in deze bronnenberg. Uiteraard spreek ik over onbewerkte bronnen, bronnen waar nog vragen bij gemaakt moeten worden, die nog 'leerlingklaar' gemaakt moeten worden. Het grote voordeel ervan is dat je als docent het materiaal geheel volgens je eigen ideeën kunt bewerken en daarnaast zijn de bronnen nieuw en verrassend voor de leerlingen.

De lessen

Bij omgevingsgeschiedenis wordt meestal gedacht aan lessen buiten het lokaal. De lessenserie die ik wilde maken moest te gebruiken zijn 'in het lokaal'. Dat vergt minder organisatie vooraf. Een excursie moet van te voren gepland worden, afspraken moeten gemaakt worden en het rooster moet gewijzigd worden.

Daarnaast verliest een docent het overzicht over zijn klas wanneer de leerlingen in groepjes 'op pad gaan'. Waar zijn ze? Werken ze wel? En wat als er iets gebeurt?

Om de controle en het overzicht te behouden kan het in de klas halen van de eigen omgeving een oplossing zijn.

Doordat er een overvloed aan plaatselijk materiaal beschikbaar was, is de lessenserie over de veranderingen in de Groningse hoofdstad uitgebreider geworden dan ik in eerste instantie van plan was. Het project bestaat nu uit zes lessen. De regionale amateurfilm uit 1940 is niet, zoals ik eerst dacht, het centrale punt van de lessenserie geworden. De film wordt uiteraard wel gebruikt. Enerzijds om de leerlingen de continuïteit en discontinuïteit van de stad te laten zien: welke gebouwen zijn er veranderd? Wat is er in de stad hetzelfde gebleven?

Anderzijds is de film gebruikt om het analyseren van beeldmateriaal te oefenen. Welke beelden toont de filmmaker wel, en welke niet? Met welk doel is de film gemaakt? Waaraan kun je dat zien?

Centraal in de lessenserie staat nu een bronnenonderzoek. Hierbij doen de leerlingen in groepjes een onderzoek met behulp van foto's en krantenartikelen. Het richt zich op de veranderingen in het openbaar vervoer, het werken in de stad, de gebouwen aan de Grote Markt en de grootte van de stad. Het

Het reinigingsbedrijf (1950).

bronnenmateriaal moeten ze als 'echte historici' verwerken tot een verslag van twee kantjes A4 en een mondelinge presentatie.

De leerlingen

Ten aanzien van mijn enthousiasme over lokale en regionale geschiedenis was de reactie van de leerlingen door-

slaggevend. Was ik zelf lange tijd sceptisch geweest over 'omas's geschiedenisverhaal', de leerlingen reageerden enthousiast. Misschien niet alleen omdat het over hun eigen omgeving ging, maar ook omdat dit onderwerp buiten de reguliere zaken in het boek viel. Het materiaal was nieuw, was anders, evenals de werkvorm waarbij ze groepsgewijs problemen moesten oplossen en onderzoek moesten verrichten.

Al het bronnenmateriaal bleek door de leerlingen in een helder kader te plaatsen te zijn. Omdat de huidige stads-situatie bekend is, vonden ze het niet moeilijk om zichzelf met behulp van een foto of een krantenartikel te verplaatsen naar dezelfde plek in de stad vijftig of tachtig jaar eerder.

Tenslotte

In het geschiedenisonderwijs worden vele uiteenlopende onderwerpen behandeld. Tijdens de basisvormingsjaren racen de leerlingen als waren zij formule-1 coureurs door het verleden en leren zij lang verdwenen beschavingen kennen. Vreemd eigenlijk dat er weinig of geen aandacht wordt besteed aan de geschiedenis van de directe omgeving. Ligt dit zo dichtbij dat we er overheen blijven kijken?

Zoeken in het archief.

De lessenserie

De lessenserie 'Veranderingen in de stad' is bedoeld voor leerlingen uit het derde en eind tweede jaar van de basisvorming. De leerlingen kunnen dan denken in tijdsdimensies en beschikken over een chronologisch overzicht van het verleden. Verder hebben zij enige ervaring opgedaan met zelfstandig onderzoek op kleinere schaal.

*Stoomsmederij (1911).
Twee toeschouwers
gluren links op de foto
om het hoekje van de
deur.
Fotograferen was iets
bijzonders in 1911.*

Lesdoelen

De lesdoelen vallen uiteen in drie verschillende onderdelen: de vakspecifieke doelen, de algemene (vakoverstijgende) doelen en de cognitieve doelen.

vakspecifieke doelen

Uit Domein A van de basisvorming:

- De leerlingen moeten oorzaken en gevolgen van veranderingen kunnen onderscheiden.
- De leerlingen moeten continuïteit en discontinuïteit in de geschiedenis van Groningen kunnen herkennen.
- De leerlingen moeten met behulp van een overzichtelijke hoeveelheid (historische) bronnen informatie kunnen ordenen.

Uit Domein B van de basisvorming:

- Kennis en inzicht in de economische structuur van de regionale samenleving in het verleden, in sociale verhoudingen binnen de samenleving alsmede de ontwikkeling die in de loop van de tijd hierin heeft plaatsgevonden.

algemene vaardigheidsdoelen

- De leerlingen moeten in het kader van interactief leren, samenwerken aan opdrachten.
- Het kunnen schrijven een taalkundig voldoende verslag.
- Het voor de klas kunnen presenteren van een onderzoek.

cognitieve doelen

De cognitieve doelen zal de docent zelf moeten bepalen. Het uiteindelijke cognitieve doel van mijn lessenserie is dat de leerlingen de hoofdvraag 'In hoeverre is de stad veranderd in de 20e eeuw?' kunnen beantwoorden.

De opzet

De lessenserie 'Veranderingen in de stad' bestaat uit zes lessen met als hoofdvraag:

'In hoeverre is de eigen stad (omgeving) veranderd in de periode 1900 tot 19nu?'

Deze vraag zal aan het eind van de lessenserie beantwoord kunnen worden door de leerlingen.

Toetsing

De docent kan het huiswerk van de afgelopen lessen beoordelen, maar de totale toetsing kan ook bestaan uit de volgende onderdelen:

- het groeps cijfer voor de presentatie en het geschreven werk
- een individueel cijfer voor het antwoord op de afsluitende hoofdvraag.

Les 1

De eerste les bestaat uit het lezen van een algemeen stukje tekst over de stad en de veranderingen door de tijd heen. De leerlingen moeten hierbij enkele vragen beantwoorden. De meeste leerlingen weten weinig tot niets over hun stad of regio. Het doel van de tekst is om eenzelfde basiskennis bij de leerlingen aan te brengen waarop in volgende lessen verder gebouwd kan worden.

Het materiaal

Het stukje tekst kunt u zelf schrijven met behulp van verschillende boekjes die er zijn over de geschiedenis van uw stad of omgeving. Soms bestaat er al een geschikte kant en klare tekst om over te nemen. De vragen bij de tekst maakt u uiteraard zelf.

Lesdoelen

Het aanbieden van basiskennis over de geschiedenis van de stad met behulp van een tekst.

Werkvormen

Het zelfstandig lezen van de tekst en maken van de bijbehorende invuloefening en vragen.

Docentactiviteit

De docent vertelt inleidend over het doel van de lessenserie. De tekst voor leerlingen kan naar keuze individueel of klassikaal gelezen worden. Tijdens de les kunnen nog enkele antwoorden op de vragen behandeld worden. De overige opdrachten krijgen de leerlingen mee als huiswerk, ze moeten aan het begin van de volgende les ingeleverd worden.

Leerlingactiviteit

De leerlingen lezen de tekst. De vragen worden individueel gemaakt.
Huiswerk: de vragen en opdrachten afmaken en de antwoorden aan het begin van de volgende les inleveren bij de docent.

Les 2

Vertoning van de film - bij voorkeur twee keer.
Oude films zullen vaak geen eigen geluid hebben. Dat is in dit geval een voordeel. De docent kan zelf uitleg geven bij de beelden en de leerlingen worden niet afgeleid door eventueel storend commentaar. De film is immers niet gemaakt met uw doel voor ogen.
Aan te raden is om zelf van te voren de film een paar keer te bekijken. Er vallen dan steeds meer details op.

Het materiaal

U heeft een regionaal filmpje gevonden van niet langer dan zo'n 15 minuten. De vragen bij de film moet u zelf maken. Deze kunnen betrekking hebben op de inhoud van de film (wat zie je), de opbouw van de film of het doel waarmee de film gemaakt is.

Lesdoelen

Het doel van de les is het visualiseren van het verleden van de stad of omgeving door middel van een regionale film. Daarnaast heeft de les als doel het analyseren van de inhoud, de opbouw en het doel van deze regionale filmer(s).

Wervormen

Klassikaal bekijken van de film, individueel maken van de vragen bij de film.

Docentactiviteit

De docent toont de film en geeft hierbij eventueel commentaar. De eerste keer kijken de leerlingen alleen maar, de tweede keer moeten enkele vragen beantwoord worden. Voorbereiding van de volgende les: de docent bedenkt of hijzelf onderzoeksgroepjes zal maken, of dat over zal laten aan de leerlingen, en kopieert de werkbladen voor de verschillende onderzoeksgroepen.

Leerlingactiviteit

De leerlingen leveren hun huiswerk in.
Samen kijken ze naar de film, ze luisteren naar het commentaar van de leraar en maken vervolgens de vragen. Deze worden na de film behandeld.

Les 3 en 4

Tijdens deze twee lessen gaan de leerlingen zelfstandig aan het werk met opdrachten, die door de docent gemaakt zijn. De klas wordt verdeeld in groepjes met ieder een eigen onderzoeksonderwerp. Deze zijn uit de film van les 2 gehaald. Ze zijn dus afhankelijk van wat de film te bieden heeft. Hierbij moet wel gezegd worden dat niet ieder onderwerp dat u kiest per se uitgebreid aan de orde hoeft te zijn geweest. Een shot van bijvoorbeeld een bus of tram is al genoeg om het onderwerp 'openbaar vervoer' te introduceren.

De leerlingen beantwoorden met behulp van twee archieven, een fotoarchief en een geschreven bronnenarchief (bijv. krantenartikelen), een onderzoeksvraag met deelvragen die de docent heeft opgesteld. De archieven zijn uiteraard zo samengesteld dat de leerlingen de continuïteit en de discontinuïteit van hun onderwerp erin kunnen ontdekken. Naast het combineren van de bronnen kan ook de waarde of de inhoud van de bronnen door de leerlingen onderzocht worden.

Als voorbeeld 'openbaar vervoer': u zorgt dat er in het fotoarchief foto's zijn van bussen en trams e.d. met de datum waarop de foto genomen is en indien mogelijk door wie. In het geschreven archief komen artikelen over 'de laatste trolleyrit' of 'de aanleg van de trambaan'. Door deze bronnen te combineren kunnen de leerlingen een overzicht krijgen over de ontwikkeling van het openbaar vervoer in hun stad (omgeving).

Het materiaal

Voor foto's kunt u terecht bij het archief. Men heeft daar ook de mogelijkheid om ze voor u tegen betaling te kopiëren. Het kan zijn dat er op foto's die na 1950 zijn gemaakt een copyright zit. Maar vaak gelden deze kosten niet wanneer de foto's worden gebruikt voor educatieve doeleinden.

Het vinden van geschikt krantenmateriaal is het meest tijdrovende deel van het maken van deze lessenserie. Ook hiervoor kunt u terecht op het archief. De meeste kranten geven aan het eind van het jaar een 'jaaroverzicht' van de meest belangrijke gebeurtenissen in de regio dat jaar. Dit maakt het zoeken van bronnen wat makkelijker. Ook regionale boekjes kunnen van nut zijn. Vaak staan hier leuke teksten in, die u leerlingen kunt laten gebruiken en ze geven ook data van gebeurtenissen, wat het zoeken in oude kranten weer vergemakkelijkt.

Als u het hele archief samenvoegt in een doos of kist, de foto's en de teksten nummert en in een index bijeenbrengt, maakt u het zoeken voor de leerlingen makkelijk en overzichtelijk.

Een andere tip om de lessen overzichtelijk te laten verlopen is erop te letten, bij het maken van de vragen voor de verschillende groepen, dat de inhoud/volgorde ervan niet zó is, dat al uw leerlingen tegelijk bezig zijn met zoeken in het archief. Dat voorkomt een onnodige chaos in de klas.

Voor ieder groep maakt de docent 15 à 20 vragen. Deze worden gesteld aan de hand van het bronnenmateriaal en moeten onder andere gericht zijn op continuïteit en verandering.

Lesdoelen

Het kunnen ordenen van historische bronnen, het beantwoorden van vragen die aan de bronnen gesteld worden. Het kunnen herkennen van continuïteit en verandering in de geschiedenis.

Docentactiviteit

De docent heeft enkel een procesbegeleidende rol. Wanneer de leerlingen klaar zijn met hun onderzoek moet de leraar de vragen nakijken en de slotvraag uitleiden.

Leerlingactiviteit

De leerlingen lezen de vragen en maken deze met behulp van het archief en de bijbehorende index. Hoe ze de vragen maken, of ze deze onderling verdelen of gezamenlijk beantwoorden, mogen ze zelf kiezen. Wanneer ze klaar zijn moeten ze het werk laten nakijken door de docent.

Les 5

Tijdens deze les is het de bedoeling dat de leerlingen de onderzoeksresultaten verwerken tot een verslag van 1 à 2 kantjes A4 en een mondelinge presentatie.

Het materiaal

Het verslag en de presentatie maken de leerlingen aan de hand van een blad met vragen die de docent opgesteld heeft. Deze vragen moeten de leerlingen kunnen beantwoorden met behulp van de opdrachten die zij in les 3 en 4 hebben gemaakt. Daarnaast bereiden zij een mondelinge presentatie voor van zo'n 7 minuten. Die presentatie is uiteraard klassikaal. Om de presentatie illustratief te maken zou de docent de archieffoto's op dia kunnen (laten) zetten.

Lesdoelen

De leerlingen kunnen hun onderzoeksresultaat verwerken in een schriftelijke en mondelinge presentatie.

Werkvormen

In groepjes beantwoorden van vragen, schrijven van een verslag en voorbereiden van een mondelinge presentatie.

Docentactiviteit

De docent deelt het vragenblad uit nadat hij de antwoorden van de groepen heeft gecontroleerd.

Vorbereiding voor de volgende les: zorgen voor dia's en een projector, kopiëren van de werkbladen behorende bij de presentatie.

Leerlingactiviteit

De leerlingen beantwoorden de vragen van de laatste opdracht die leidt tot het onderzoeksverslag van 1 à 2 kantjes en bereiden de mondelinge presentatie voor, indien mogelijk met illustraties op dia. Weer wordt van de leerlingen verwacht dat zij zelfstandig de taken verdelen.

Huiswerk: afmaken van het werk van les 5.

Autobus met kolenbrandergenerator (1940-1945).

*Het Scholtenshuis aan de
Grote Markt (1942).
'Victorie want Duitschland
wint voor Europa op alle
fronten!'*

Les 6

De presentaties van de onderzoeksresultaten.

Het materiaal	Alle leerlingen krijgen aan het begin van de les de vragen die de verschillende groepen in hun presentatie moesten verwerken. Deze moeten individuele leerlingen tijdens de presentatie beantwoorden. Met die antwoorden moeten de leerlingen de hoofdvraag van de lessenserie kunnen beantwoorden: 'In hoeverre is de eigen stad of omgeving veranderd in de periode 1900 tot 19nu?'. Dit doen zij individueel door een verslag van 1 A4 te schrijven.
Lesdoelen	Het mondeling kunnen presenteren van het onderzoek en een schriftelijk verslag kunnen geven van de presentaties.
Werkvormen	Klassikale presentaties van de leerlingen, geïllustreerd met dia's. De leerlingen beantwoorden tijdens de presentatie een vragenlijst.
Docentactiviteit	De docent zorgt voor een goede diaprojector en deelt de vragenlijsten bij de presentaties uit. De docent heeft een begeleidende rol.
Leerlingactiviteit	Mondelinge presentatie in groepjes van de onderzoeksresultaten. Luisteren en werkbladen met vragen over de presentaties invullen. Individueel antwoord op de hoofdvraag formuleren en de onderzoeksresultaten van de verschillende groepen daarbij gebruiken.